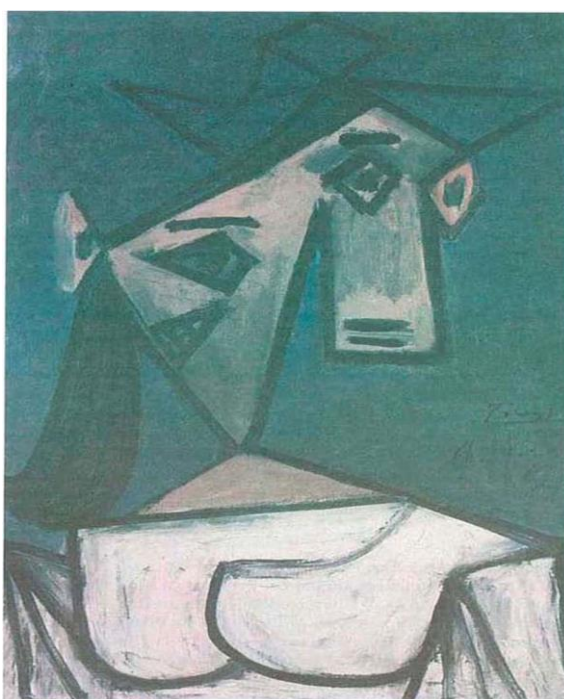

**ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ**

**«†13-12-43», Γιώργου Ιωάννου - «Ο Παναγιώτης», Θανάση Βαλτινού
Εισηγήτρια: Έλενα Πηδιά, Φιλολόγος**

Pablo Picasso, *Προσωπογραφία κοριτσιού*. Δωρεά Γάλλων Λογοτεχνών στην Εθνική Πινακοθήκη «σε ένδειξη αγάπης και θαυμασμού για την ηρωική στάση του ελληνικού λαού στον πόλεμο και την αντίσταση 1940-44»

Σχολική χρονιά 2016-2017

Περιεχόμενα

1. Σχέδιο μαθήματος	3
2. Φύλλο εργασίας	13
3. Εισηγήσεις ερωτήσεων για κατ' οίκον εργασίες	20
4. Προτάσεις για προαιρετικές δραστηριότητες	21
5. Προτάσεις για άλλες συναναγνώσεις με το πεζογράφημα του Γ. Ιωάννου «†13-12-43»	22
6. Βιβλιογραφία/Διαδικτυογραφία	28

Η παρούσα διδακτική πρόταση παρουσιάστηκε στην Ημερίδα «Θέματα Διδακτικής της Λογοτεχνίας Γ' Λυκείου», που οργανώθηκε από το ΥΠΠ στις 4 Μαρτίου 2017, στην Αίθουσα Εκδηλώσεων της Ιεράς Μητροπόλεως Λεμεσού. Θερμές ευχαριστίες προς τον Δρα Λεωνίδα Γαλάζη, ΕΜΕ Φιλολογικών Μαθημάτων, για την καθοδήγηση, καθώς επίσης και προς τις κυρίες Ελένη Κτίστη και Ζωή Πολυδώρου, ΕΜΕ Φιλολογικών Μαθημάτων, για τις παρατηρήσεις τους.

Διδακτική πρόταση

Γιώργου Ιωάννου, «†13-12-43» – Θανάση Βαλτινού, «Ο Παναγιώτης»

Εισηγήτρια: Έλενα Πηδιά, Φιλολόγος

Διδακτικός χρόνος: 3 διδακτικές περιοδοί

Έμφαση: Η συνανάγνωση ως λειτουργικό μέρος της πορείας διδασκαλίας

A. ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΑΡΚΕΙΑΣ

ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ	ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΑΡΚΕΙΑΣ
9. Να αναγνωρίζουν τη δομή και την πλοκή ενός αφηγήματος.	επεισόδια ή σκηνές σε ένα αφηγηματικό κείμενο
12. Να αναγνωρίζουν τον τύπο του αφηγητή (=το πρόσωπο που αφηγείται την ιστορία), τη συμμετοχή του ή μη στην ιστορία που αφηγείται, το ρηματικό πρόσωπο στο οποίο γίνεται η αφήγηση και να κατανοούν τη <u>λειτουργική σημασία των πιο πάνω στο αφήγημα.</u>	εξωδιηγητικός (=αφηγείται την κύρια ιστορία), ομοδιηγητικός (=συμμετέχει στην αφήγησή του), αυτοδιηγητικός (=είναι ο ίδιος πρωταγωνιστής της αφηγούμενης ιστορίας) πρωτοπρόσωπη, δευτεροπρόσωπη, τριτοπρόσωπη αφήγηση
13. Να αναγνωρίζουν το περιεχόμενο της αφήγησης που καθορίζει και τον τύπο της.	αφήγηση γεγονότων ή αφήγηση σκέψεων-συναισθημάτων
14. Να διακρίνουν τους κύριους τρόπους εστίασης και απόδοσης του λόγου των προσώπων.	«μηδενική» εστίαση (παντογνώστης αφηγητής, ο αφηγητής γνωρίζει περισσότερα από τους ήρωες), «εσωτερική» εστίαση (ο αφηγητής είναι πρόσωπο ή πρόσωπα του κειμένου με περιορισμένη γνώση), εξωτερική εστίαση (ο αφηγητής λέει/γνωρίζει λιγότερα απ' όσα ξέρουν οι ήρωες)
15. Να αναγνωρίζουν τους αφηγηματικούς τρόπους σε ένα αφηγηματικό κείμενο.	αφήγηση, μονόλογος, περιγραφή, σχόλιο
16. Να κατανοούν τη λειτουργία του χρόνου στην αφήγηση.	«χρόνος της ιστορίας» - «χρόνος της αφήγησης»
18. Να κατανοούν τους τρόπους με τους οποίους τα ιστορικά γεγονότα επιδρούν στη ζωή των ανθρώπων, διαμορφώνοντας την ατομική/ συλλογική συνείδησή τους.	1. το ιστορικό πλαίσιο των λογοτεχνικών έργων: χρόνος, χώρος, ιστορικά γεγονότα, χαρακτήρες, οπτική γωνία, 2. η επίδραση που ασκούν οι ιστορικές εξελίξεις στις πράξεις, τα αισθήματα και τις αντιδράσεις των ηρώων
24. Να κατανοούν την ιστορικότητα των λογοτεχνικών κειμένων και των ιδεών οι οποίες αποτυπώνονται σε αυτά.	1. το ιστορικό και γραμματολογικό πλαίσιο των κειμένων 2. τρόποι με τους οποίους η εποχή στην οποία δημιουργούνται τα λογοτεχνικά κείμενα επηρεάζει τη μορφή και το περιεχόμενό τους

30. Να ευαισθητοποιούνται απέναντι σε κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά και άλλα προβλήματα, παλαιότερα και σύγχρονα.

σύγχρονα κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά προβλήματα και οι επιπτώσεις τους στην ποιότητα ζωής του ανθρώπου
Ηρωισμός vs αντιηρωική εποχή

Λογοτεχνικοί όροι

Τύπος αφηγητή, τρόποι εστίασης, αφηγηματικοί τρόποι: αφήγηση, περιγραφή, μονόλογος, σχόλιο, χρόνος της ιστορίας, χρόνος της αφήγησης

Β. Παράμετροι (άξονες) συνανάγνωσης

Δείκτης 12: τύπος αφηγητή, συμμετοχή στην ιστορία, ρηματικά πρόσωπα

Δείκτες 13 και 14: τύπος αφήγησης, τρόποι εστίασης

Δείκτης 15: αφηγηματικοί τρόποι

Δείκτης 30: ηρωισμός-αντιηρωική εποχή

Γ. Μέσα - υλικά

Διδακτικό εγχειρίδιο: *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Γενικού Λυκείου*, ΙΤΥΕ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ», σσ. 275-279, 312-314, 147-152

Ταινία: *Μηχανή του Χρόνου, Το ολοκαύτωμα των Καλαβρύτων* (χρόνος 33.08' - 37.47')

<https://www.youtube.com/watch?v=95jVGj3oAc>

Φύλλα εργασίας

ΗΥ

Ηλεκτρονικά προγράμματα (Inspiration, Power Point)

Βιντεοπροβολέας

Δ. Μεθοδολογία

Κειμενοκεντρική, αφηγηματολογική και ερμηνευτική προσέγγιση, συνανάγνωση, που υλοποιούνται με τις πρακτικές της κατευθυνόμενης συζήτησης, του ελεύθερου διαλόγου, του καταϊγισμού ιδεών, καθώς επίσης και με τη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ). Για την κατανόηση των λογοτεχνικών κειμένων προϋποτίθεται η ιστορική γνώση (Γερμανική Κατοχή-Μετεμφυλιακή Περίοδος, στο «†13/12/43», Γ. Ιωάννου, Μικρασιατική Εκστρατεία στο διήγημα «Ο Παναγιώτης,» Θ. Βαλτινού).

Ε. Οργάνωση τάξης

Ενιαία, συνεταιριστική, συνεργατική

Στ. Πορεία διδασκαλίας

1^η διδακτική περίοδος

I. ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ- ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ

- ✚ Σχολιασμός του τίτλου του διηγήματος «†13-12-43». Η ημερομηνία προσδιορίζει ένα ιστορικό πλαίσιο, τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και ιδιαίτερα για την Ελλάδα, τη γερμανική κατοχή. Ο σταυρός μπροστά από την ημερομηνία βοηθά τους μαθητές και τις μαθήτριες να κατανοήσουν ότι πρόκειται για ημερομηνία θανάτου.
- ✚ Οι μαθητές και οι μαθήτριες κάνουν υποθέσεις για το περιεχόμενο του κειμένου (ιδεοθύελλα). Ο/Η εκπαιδευτικός καταγράφει τις υποθέσεις στον πίνακα (η καταγραφή των ιδεών μπορεί να γίνει στο *Inspiration* ή σε άλλο ηλεκτρονικό πρόγραμμα χαρτογράφησης ιδεών, έτσι ώστε οι απόψεις που καταγράφονται να αποθηκεύονται και να επαναπροβάλλονται, όποτε κρίνεται απαραίτητο).

II. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- ✚ Συνοπτική αναφορά στον συγγραφέα - ένταξη του έργου του στο μεταίχμιο της πρώτης και δεύτερης Μεταπολεμικής Γενιάς. **[δείκτης 24]**

Η συλλογή «Για ένα φιλότιμο» εκδόθηκε το 1964, σε μια εποχή που ο αγώνας του ΕΑΜ δεν είχε ακόμη αναγνωριστεί, καθώς συντηρούνταν πολιτικά μίσση και πάθη από τον Εμφύλιο Πόλεμο.

Χαρακτηριστικά της μεταπολεμικής πεζογραφίας¹

α. Οι μεταπολεμικοί πεζογράφοι της πρώτης γενιάς έχουν βιώματα από τη δεκαετία του '40 και αντλούν τα θέματά τους κυρίως από την Αλβανία, την Κατοχή, την Αντίσταση, τον Εμφύλιο Πόλεμο, τη Μετεμφυλιακή Περίοδο.

β. Ο ρεαλισμός (ωμή πραγματικότητα, αυτοαναφορικότητα - αυτοβιογραφική μέθοδος-βιωματικότητα²) και η ρεαλιστική γλώσσα.

γ. Οι κοινωνικοί και πολιτικοί προβληματισμοί

---

¹ Τα χρονικά όρια της μεταπολεμικής περιόδου συμβατικά εκτείνονται από το 1945 μέχρι το 1974. *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γ' Γενικού Λυκείου*, ΙΤΥΕ, Διόφαντος, 2012, σσ. 147-152. Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα:

http://www.greeklanguage.gr/digitalResources/literature/education/literature_history/search.html?details=104

² Ο Γιώργος Ιωάννου επισημαίνει: «Λέγοντας λοιπόν βιωματική, εννοώ τη λογοτεχνία εκείνη που αντλείται από προσωπικά βιώματα του συγγραφέα [...]. Τα βιώματα πάλι δεν είναι μονάχα εκείνα που προέρχονται από την εμπειρία αλλά και οι φαντασιώσεις και οι ισχυρές πνευματικές καταστάσεις που έχει ζήσει ο άνθρωπος [...]. Ανακουφίζομαι γράφοντας σε πρώτο πρόσωπο. Είναι για μένα κάτι σαν ψυχολογική ανάγκη. Ωστόσο τα περισσότερα από αυτά που γράφω δεν είναι βιογραφικά και δεν συνέβησαν ακριβώς έτσι, όπως μεταφέρονται στο χαρτί. Άλλωστε, στα πεζογραφήματά μου υποδύομαι και πολλά πρόσωπα που θα ήθελα να είμαι». Συνέντευξη στη Μ. Θερμού: *Καθημερινή*, 24 Ιουλίου 1977.

- ✚ Ανάγνωση του εισαγωγικού σημειώματος από έναν/ μία μαθητή/τρια (Εναλλακτικά, παρουσίαση των αναγκαίων πληροφοριών που περιέχονται σε αυτό από τον διδάσκοντα / τη διδάσκουσα).
- ✚ Ανάγνωση του κειμένου από τον/την εκπαιδευτικό.

✚ **Καλούνται οι μαθητές και οι μαθήτριες στην ολομέλεια:**

1. Να εκφράσουν ελεύθερα τις εντυπώσεις και τα συναισθήματά τους και να τα αιτιολογήσουν.
2. Να επιβεβαιώσουν, να αναιρέσουν ή να συμπληρώσουν τις υποθέσεις που έκαναν για το κείμενο στο στάδιο του προσανατολισμού και της πρόκλησης ενδιαφέροντος.

✚ **Καλούνται οι μαθητές και οι μαθήτριες συνεταιριστικά να εντοπίσουν στο κείμενο και να καταγράψουν σε φύλλο εργασίας τα ακόλουθα:**

1. Το χωροχρονικό πλαίσιο με αναφορές στο κείμενο [δείκτης 16]:

Χώρος: Πάνω στην ... 13-12-43, χώρος μαρτυρίου, ελεεινό κενοτάφιο. Ο χώρος δεν κατονομάζεται από τον αφηγητή, αλλά τον συμπεραίνουμε από τα συμφραζόμενα (τόπος ομαδικής εκτέλεσης, τόπος μαρτυρίου, τόπος ομαδικής ταφής, μαστόροι Καλαβρυτινοί, το ιστορικό της εκτέλεσης 1200 ανθρώπων, την ημερομηνία 13-12-43) και από εξωκειμενικά στοιχεία, όπως είναι φωτογραφία του χώρου, της πλαγιάς στην οποία «είναι σχηματισμένη με άσπρες, πάλι, πέτρες η ημερομηνία: 13-12-43».

Ιστορικό πλαίσιο: Γερμανική Κατοχή (ημέρα εκτέλεσης των 1200 Καλαβρυτινών, μετεμφυλιακή περίοδος μέχρι το 1963).

Χρόνος της ιστορίας: Τα περιστατικά του αφηγήματος διευθετημένα σε χρονολογική σειρά: από την ημέρα της εκτέλεσης έως την ημέρα της εκταφής των οστών.

Χρόνος της αφήγησης: Τα περιστατικά του αφηγήματος με τη σειρά που διευθετούνται και εμφανίζονται στην αφήγηση: από την επίσκεψη του αφηγητή (1963) πίσω στο 1943 και μετά επάνοδος στο 1963.

Ο/Η εκπαιδευτικός συντονίζει συζήτηση για τα πιο πάνω θέματα και προβάλλει σχετικό εποπτικό υλικό.

2. Τις δύο αντιθετικές σκηνικές ενότητες με βάση τις οποίες δομείται το πεζογράφημα και τα θέματά του. [δείκτης 9]

Ενότητες του κειμένου:

Α' ενότητα:

Φτάνω ... καλύτερο από τ' άλλα: Η επίσκεψη του αφηγητή στα Καλάβρυτα και η ανακομιδή των οστών του δεκαεξάχρονου θύματος των Γερμανών (ιερότητα χώρου, σεβασμός, θρήνος).

Β' ενότητα:

Όμως ένα μπουλούκι ... υποκείμενα: Η τυπική επίσκεψη μιας ομάδας εκδρομέων και η ανάρμωση στάση τους (τυπικότητα, ασέβεια, ιεροσυλία).

Ο/Η εκπαιδευτικός συντονίζει συζήτηση για τα πιο πάνω θέματα: σχολιάζεται ο αντιθετικός σύνδεσμος «**όμως**» καθώς επίσης και η αντιθετική σχέση «**τουρίστας**» και «**μπουλούκι**» vs «**ιερός περίβολος**», που βρίσκονται στην πρώτη πρόταση της δεύτερης ενότητας.

III. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

1. Καταγράψτε τις ενδείξεις για το ιστορικό γεγονός της ομαδικής εκτέλεσης των 1200 Καλαβρυτινών που υπάρχουν στο αφήγημα.
2. Παρουσιάστε και αιτιολογήσετε τη στάση του αφηγητή απέναντι στους ντόπιους τουρίστες.
3. Παρουσιάστε εικαστικά σκηνές εμπνευσμένες από το διήγημα. (προαιρετική δραστηριότητα)

2^η διδακτική περίοδος

I. ΕΞΕΤΑΣΗ

Διόρθωση της κατ' οίκον εργασίας.

II. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- ✚ Προβολή σύντομου αποσπάσματος ταινίας για την εκτέλεση στα Καλάβρυτα. **[δείκτες 18 και 24]**

Το ολοκάυτωμα των Καλαβρύτων (χρόνος 33.08' - 37.47')

<https://www.youtube.com/watch?v=95jVVGJj3oAc>

Ο/Η εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές και τις μαθήτριες να παρακολουθήσουν με προσοχή το απόσπασμα από την ταινία και να εντοπίσουν πληροφορίες που φωτίζουν καλύτερα τις ενδείξεις που εντόπισαν στο κείμενο για το ιστορικό γεγονός της ομαδικής εκτέλεσης (τόπος εκτελέσεως και μαρτυρίου, εξάλλου δεν τον είχαν θαμμένο καθόλου βαθιά. Μάλλον γυναίκες θα είχαν φροντίσει για την ταφή του, χαριστική βολή, Καλά τους έκαναν, αφού οι άλλοι σκότωσαν στρατιώτες του κατακτητή).

Η προβολή της ταινίας αποσκοπεί επίσης:

α. στη συναισθηματική εμπλοκή των μαθητών και των μαθητριών στα ιστορικά γεγονότα, και ως εκ τούτου, στη βαθύτερη κατανόηση της στάσης και των συναισθημάτων του αφηγητή, αφενός, και της βέβηλης συμπεριφοράς των ντόπιων τουριστών, αφετέρου.

β. στην περαιτέρω κατανόηση αναφορών που υπάρχουν στο κείμενο για το ιστορικό γεγονός της εκτέλεσης των Καλαβρυτινών (αβαθής τάφος, μοιρολόγι, αφού οι άλλοι σκότωσαν στρατιώτες του κατακτητή...) και στη συνειδητοποίηση ότι ο αφηγητής δεν στοχεύει τόσο στο ίδιο το γεγονός της εκτέλεσης των 1200 Καλαβρυτινών, αλλά στην παρουσίαση ενός «βιώματος» είκοσι χρόνια μετά.

γ. στη συνειδητοποίηση του μεγαλείου της θυσίας των ηρώων και της ευτέλειας της στάσης των ντόπιων τουριστών που θα οδηγήσει σε συμπεράσματα για τη σύγχρονη εποχή (επικαιροποίηση) στο τρίτο μάθημα.

✚ **ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΣΥΝΑΝΑΓΝΩΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΗΓΗΜΑΤΩΝ: «†13-12-43», Γ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΙ «Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ», Θ. ΒΑΛΤΙΝΟΥ**

Στο σημείο αυτό ενημερώνουμε τους μαθητές και τις μαθήτριες ότι αφήνουμε για λίγο το πεζογράφημα του Γιώργου Ιωάννου και περνάμε στη μελέτη του διηγήματος «Ο Παναγιώτης», του Θανάση Βαλτινού, που εντάσσεται και αυτό στη μεταπολεμική πεζογραφία.

✚ Ο/Η εκπαιδευτικός ενημερώνει τους μαθητές και τις μαθήτριες ότι το διήγημα προέρχεται από τη συλλογή δώδεκα προδημοσιευμένων και μη διηγημάτων του Θανάση Βαλτινού, «Θα βρείτε τα οστά μου υπό βροχήν», που εκδόθηκε το 1992, με θέματα τον πόλεμο, τον θάνατο, τον έρωτα, τον μισεμό. Ιστορικό πλαίσιο της συλλογής αποτελούν η Μικρασιατική Εκστρατεία, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ο Εμφύλιος στην Ελλάδα, η μετανάστευση, η δικτατορία, η μεταπολίτευση. Τα διηγήματα αυτά συνιστούν επιτομή του έργου του Βαλτινού (τον σκελετό του έργου του), είδος μικρολεξικού – θεματικού ευρετηρίου³.

✚ Συνοπτική αναφορά στον συγγραφέα – ένταξη του κειμένου στη Δεύτερη Μεταπολεμική Γενιά:

- Στη Δεύτερη Μεταπολεμική Γενιά ανήκουν οι πεζογράφοι που γεννήθηκαν μετά το 1930 και δεν είχαν, λόγω ηλικίας, ανάμειξη στα γεγονότα και τις συγκρούσεις της δεκαετίας του '40.

- Κοινωνικοί προβληματισμοί (τα πρόσωπα ως θύματα των καταστάσεων), υπαρξιακά θέματα π.χ. μοναξιά, περιθωριοποίηση, ψυχολογικά αδιέξοδα.

✚ Ανάγνωση του κειμένου από τον/την εκπαιδευτικό.

✚ Πρώτες ελεύθερες εντυπώσεις και αδρομερής παρουσίαση του περιεχομένου από τους μαθητές και τις μαθήτριες με τη μέθοδο της σκυταλοδρομίας.

✚ Ο/Η εκπαιδευτικός προβάλλει εικόνες από τις ιστορικές και τοπικές αναφορές του κειμένου **(δείκτες 16 και 18)**. Επισημαίνονται οι εναλλαγές σαφών και μη σαφών χρονικών αναφορών, η γραμμική εξέλιξη της ιστορίας, καθώς ο ήρωας περνά από τον ηρωισμό στην ταπείνωση και τη μοναξιά. Επισημαίνεται η **ηθελημένη βράχυνση της αφήγησης (μέσα σε λίγες σελίδες, με την επί τροχάδην αναφορά σε κάποια περιστατικά πλάθονται χαρακτήρες με ιδιαίτερη συνέπεια⁴)**, η **πύκνωση του χρόνου**, αφού το χρονικό μιας ολόκληρης ζωής συνοψίζεται σε τρεις σελίδες μόνο.

³ Γ. Κουβαράς, *Τριαντάφυλλα για την ιστορία, Η εποχή*, 30 Μάϊου 1993, σ. 19.

⁴ Μάρα Θεοδοσοπούλου, «Συλλογή διηγημάτων του Θανάση Βαλτινού΄ Μαστορική αφήγηση και πυκνή γλώσσα στο βιβλίο *Θα βρείτε τα οστά μου υπό βροχήν*», *Καθημερινή*, 9 Μαρτίου 1993.

- ✚ Εκμείωση συσχετισμών μορφής και περιεχομένου με διαλογική μαιευτική μέθοδο (λογοτεχνικό είδος στο οποίο εντάσσεται το κείμενο, διήγημα με χροιά χρονικού – τεκμηρίωση με βάση το περιεχόμενο και την έκταση του κειμένου, τον μικροπερίοδο λόγο, το κοφτό, στακάτο ύφος). Επισημαίνεται ότι στην πρώτη δημοσίευσή του το διήγημα έφερε τον υπέρτιτλο «Ένα βιογραφικό σημείωμα».
- ✚ Ο/Η εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές και τις μαθήτριες να εισηγηθούν άξονες συνανάγνωσης του διηγήματος με το πεζογράφημα του Γ. Ιωάννου, «†13-12-43». Αναμένεται από τους μαθητές και τις μαθήτριες να εντοπίσουν το θέμα των ηρώων, των ανθρώπων εκείνων δηλαδή, που ενώ προσέφεραν στην πατρίδα, παραγκωνίστηκαν από το κράτος και την κοινωνία. Ο βασικός άξονας συνανάγνωσης του περιεχομένου καταγράφεται σε φύλλο εργασίας: **Ηρωισμός vs αντηρωική εποχή [δείκτης 30].**

✚ Με διαλογική μαιευτική μέθοδο ο/η εκπαιδευτικός καθοδηγεί τους μαθητές και τις μαθήτριες να καταλήξουν στους κοινούς άξονες περιεχομένου τεκμηριωμένα και κειμενοκεντρικά:

-Στο «†13-12-43» η θυσία των ηρώων που δεν αναγνωρίζεται παρουσιάζεται μέσα από:

- τη βέβηλη στάση των ντόπιων τουριστών απέναντι στην εκταφή των οστών και τον αγώνα του ΕΑΜ,
- τη στάση του κράτους απέναντι στους αγωνιστές,
- την τελική στάση του αφηγητή.

-Στο διήγημα «Ο Παναγιώτης» η συμμετοχή στον πόλεμο που δεν αναγνωρίζεται και η επακόλουθη περιθωριοποίηση του ήρωα παρουσιάζεται μέσα από:

- τη στάση της κοινωνίας (γειτόνισσα, φορτηγατζήδες, αλάνια),
- τη στάση του κράτους.

III. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

- Αξιολογήστε τη στάση της κοινωνίας απέναντι στους ήρωες των δύο κειμένων. Τεκμηριώστε την απάντησή σας με σχετικά χωρία από τα κείμενα. Καταγράψτε την απάντησή σας στον πίνακα, **σημείο Α**, στο φύλλο εργασίας.
- Εντοπίστε **δύο τουλάχιστον** χαρακτηριστικά της Μεταπολεμικής Πεζογραφίας σε κάθε αφήγημα. Τεκμηριώστε με στοιχεία από τα κείμενα.

3^η διδακτική περίοδος

I. ΕΞΕΤΑΣΗ

Διόρθωση της κατ' οίκον εργασίας.

II. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

- ✚ Δίνεται χρόνος στους μαθητές και τις μαθήτριες να συμπληρώσουν και τον υπόλοιπο συγκριτικό πίνακα στο φύλλο εργασίας (συνεταιριστικά ή ομαδικά) για **τα ρηματικά πρόσωπα και τον τύπο του αφηγητή [δείκτης 12], τους αφηγηματικούς τρόπους [δείκτης 15]** και καταλήγουν σε συμπεράσματα για το είδος εστίασης και αφήγησης με βάση το περιεχόμενο. **[δείκτες 13 και 14]**.
- ✚ Ο/Η εκπαιδευτικός υπενθυμίζει τη σημασία των λογοτεχνικών όρων, σε περίπτωση που οι μαθητές/τριες δεν τους θυμούνται.
- ✚ Ο/Η εκπαιδευτικός συντονίζει συζήτηση στην ολομέλεια με βάση τις απαντήσεις των μαθητών και των μαθητριών.

Ερωτήσεις διερεύνησης στο φύλλο εργασίας:

1. Σχολιάστε τη στάση και τα συναισθήματα των αφηγητών απέναντι στους ήρωες και τεκμηριώστε τις απαντήσεις σας με χωρία από τα κείμενα (σημείο Β στον πίνακα).
2. Με βάση τα χωρία που εντοπίσατε, να γράψετε τα ρηματικά πρόσωπα, τις βασικές αφηγηματικές τεχνικές και τον τρόπο εστίασης σε κάθε κείμενο. Ποια είναι η λειτουργία τους; (σημεία Γ και Δ και Ε στον πίνακα).

«†13-12-43», Γ. Ιωάννου

«Ο Παναγιώτης», Θ. Βαλτινού

	Βασικοί άξονες συνανάγνωσης	
	Θυσία, εκτέλεση	Συμμετοχή στον πόλεμο ως στρατιώτης
	Ηρωισμός vs αντιηρωική εποχή	
A.	<p>-Στάση ντόπιων τουριστών κατά την εκταφή:</p> <p>α. Αρχικά τυπική και σεμνή (κατέθεσαν ... εγκυκλοπαίδια)</p> <p>β. Βέβηλη (σκόρπισαν ...χαχανίζοντας)</p> <p>γ. Αδιάκριτη (πολλοί ήρθαν ... ήμασταν)</p> <p>δ. Προσβλητική (καλά τους έκαναν ... κατακτητή)</p> <p>-Στάση του κράτους:</p> <p>Δεν αναγνωρίζει τη θυσία των νεκρών: <i>ελεεινό κενοτάφιο,</i> <i>Ήταν και κάποιος με στολή μαζί τους</i></p>	<p>-Στάση της κοινωνίας απέναντι στον Παναγιώτη:</p> <p>α. Οίκτος (Η γειτόνισσα τον λυπήθηκε ...)</p> <p>β. Υποτίμηση και χλευασμός (Οι φορτηγατζήδες σπάνε πλάκα, τα αλάνια κάνουν κακόγουστες φάρσες)</p> <p>-Στάση του κράτους απέναντι στον Παναγιώτη:</p> <p>Δεν αναγνωρίζει την προσφορά του Παναγιώτη προς την πατρίδα του: <i>το κράτος αρνήθηκε να του δώσει σύνταξη</i></p>

<p>B.</p> <p>-Τα συναισθήματα του αφηγητή</p> <p>α. ψυχική ταραχή και πόνος (ποτέ μου δεν ταραχτήκα και δεν έκλαψα τόσο)</p> <p>β. επιθυμία ταύτισης με το νεκρό αγόρι (Και τώρα ... έτσι ένιωθα)</p> <p>γ. θρησκευτική ευλάβεια (ευλαβικά, μαρτύρησε, θα είχε αγιάσει, προσκυνήσω, ιερός περίβολος)</p> <p>δ. συμμετοχή στο πένθος και απότιση τιμής στον νεκρό, (Μαστόροι ... από τ' άλλα)</p> <p>ε. μειονεξία, ενοχή και ντροπή απέναντι στο νεκρό αγόρι, (άνθρωπος ....καίει)</p> <p>στ. Ταύτιση με τους συγγενείς</p> <p>ζ. Επιθυμία για εξαγνισμό (τελευταία παράγραφος)</p>	<p>-Τα συναισθήματα του αφηγητή</p> <p>-Θαυμασμός και συμπάθεια για τον ήρωά του, για την εσωτερική δύναμη και ανωτερότητα που αποπνέει από την αρχή μέχρι το τέλος του διηγήματος (... η μορφή του εξακολουθούσε να διατηρεί κάτι αρχαγγελικό, ίσως και να το γλένταγε και ο ίδιος)</p>
<p>Γ.</p> <p>- Αφηγηματικές τεχνικές</p> <p>α. Πρωτοπρόσωπη αφήγηση- α' ενικό πρόσωπο:</p> <p>βιωματικότητα, εξομολογητική διάθεση, αμεσότητα</p> <p>β. Πρωτοπρόσωπη αφήγηση -α' πληθυντικό πρόσωπο</p> <p>Συναισθηματική ταύτιση του αφηγητή με τα αδέρφια του αγοριού</p> <p>γ. Ομοδιηγητικός αφηγητής, εσωτερική εστίαση</p> <p>Τα συναισθήματα παρουσιάζονται σε ένταση και βάθος μέσω της <u>αφήγησης</u>, της <u>συνειρμικής αφήγησης</u>, των <u>σχολίων</u>, της <u>περιγραφής</u>, του <u>μονολόγου</u></p>	<p>-Αφηγηματικές τεχνικές</p> <p>α. Τριτοπρόσωπη αφήγηση: ο αφηγητής είναι αμέτοχος στην εξέλιξη της αφηγηματικής δράσης με εξαίρεση στο τέλος του αφηγήματος, όπου υπάρχει πρωτοπρόσωπη αφήγηση</p> <p>β. Φαινομενική αποσυναισθηματοποίηση⁵ (η μορφή του εξακολουθούσε να διατηρεί κάτι αρχαγγελικό), ο αφηγητής είναι συγκρατημένα δραματοποιημένος</p>
<p>Δ.</p> <p>Είδος αφήγησης με βάση το περιεχόμενο</p> <p>Αφήγηση γεγονότων, σκέψεων και συναισθημάτων</p>	<p>Είδος αφήγησης με βάση το περιεχόμενο</p> <p>Αφήγηση γεγονότων με ψήγματα συγκαλυμμένων συναισθημάτων</p>

⁵ *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γ' Γενικού Λυκείου, Βιβλίο Καθηγητή, ΟΕΔΒ 2008, σ. 55:* φαινομενική αποσυναισθηματοποίηση· ο αφηγητής δεν είναι όσο θα ήθελε να δείξει, με τη δήθεν αδιάφορη αφήγησή του, αποστασιοποιημένος από τον ήρωά του.

Ε.	Ύφος Φορτισμένο συγκινησιακά-ειρωνικό	Ύφος Το κείμενο έχει στο μεγαλύτερό του μέρος φαινομενικά το αποστασιοποιημένο ύφος ενός χρονικού-ειρωνικό
----	---	--

- ✚ Στη συνέχεια, ο/η εκπαιδευτικός συντονίζει συζήτηση για τον βασικό κοινό άξονα συνανάντησης των δύο κειμένων, ηρωισμός vs αντιηρωική εποχή, σε σχέση με τη σύγχρονη εποχή και διαχρονικά (π.χ. ταυτοποίηση των οστών των Κυπρίων που σκοτώθηκαν κατά την τουρκική εισβολή, ο απαιτούμενος σεβασμός στους αρχαιολογικούς χώρους, στην ιστορία και την παράδοση, η σημασία της ενσυναίσθησης σε σχέση με το παρόν και το ιστορικό παρελθόν κ.λπ.). Σχολιάζεται, επίσης, ο ρόλος του ενεργού δημοκρατικού πολίτη σε σχέση και με τη στάση που τηρεί στο τέλος ο αφηγητής στο «†13/12/43» και ο αφηγητής απέναντι στον Παναγιώτη.
- ✚ Ο/Η εκπαιδευτικός ενισχύει τις απόψεις των μαθητών και των μαθητριών με κείμενα από άλλους συγγραφείς, αφού εξηγήσει πρώτα τα συμφραζόμενά τους **[δείκτης 30]**:
  1. *«Και οι αγωνισταί και χήρες των σκοτωμένων κι ορφανά παιδιά τους, κι εκείνοι οπού θυσιάζουν τους δικούς τους σ' τα δεινά της πατρίδος, ας γκεζερούν εις τους δρόμους ξυπόλυτοι και ταλαιπωρημένοι κι ας λένε "ψωμάκι"».* Γ. Μακρυγιάννη, «Απομνημονεύματα»
  2. *Οι ήρωες προχωρούν στα σκοτεινά.* Γ. Σεφέρη, «Τελευταίος Σταθμός»

III. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

1. Προσδιορίστε το είδος της αφήγησης στα δύο διηγήματα και παρουσιάστε συγκριτικά τη στάση του αφηγητή απέναντι στην ανακομιδή των οστών στο «†13-12-43» και απέναντι στον Παναγιώτη στο διήγημα «Ο Παναγιώτης».
2. Υποστηρίζεται ότι η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Γιώργος Ιωάννου χαρακτηρίζεται από **λιτότητα, συνεχείς υπαινιγμούς, ελλειπτικές εκφράσεις και αποσιωπήσεις**. Τεκμηριώστε τη θέση αυτή με αναφορές σε χωρία από το κείμενο. Γιατί νομίζετε ότι ο συγγραφέας χρησιμοποιεί αυτά τα μέσα; Η άποψη αυτή μπορεί να ισχύσει και για τη γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Θανάσης Βαλτινός στο διήγημα «Ο Παναγιώτης»; Τεκμηριώστε την απάντησή σας με στοιχεία από τα κείμενα.
3. Να συγκρίνετε το ύφος των δύο διηγημάτων, «†13-12-43», Γ. Ιωάννου και «Ο Παναγιώτης», Θ. Βαλτινού.

Φύλλο Εργασίας⁶

Γιώργος Ιωάννου, «†13-12-43», (σελ. 275)

Όνοματεπώνυμο μαθητή/τριας: .....

Τμήμα:.....

1. Μεταπολεμική Πεζογραφία

α. ....

.....

β. ....

.....

γ.....

.....

.

Γιώργος Ιωάννου

Λεξιλόγιο

- ✚ **αξίνα:** εργαλείο για σκάψιμο, πλατύ και κοφτερό από τη μια πλευρά
- ✚ **λειχήνες:** φυτά χωρίς κορμό, φύλλα, ρίζες σε διάφορες επιφάνειες
- ✚ **ρηχός:** αβαθής
- ✚ **ανεπαίσθητος:** ο μόλις αισθητός, ο ασήμαντος
- ✚ **ελεεινός:** αξιολύπητος, οικτρός
- ✚ **ανακομιδή:** η μεταφορά οστών νεκρού σε άλλο τόπο
- ✚ **καμτσικιά:** χτύπημα με μαστίγιο
- ✚ **χαριστική βολή:** το τελειωτικό θανάσιμο πλήγμα

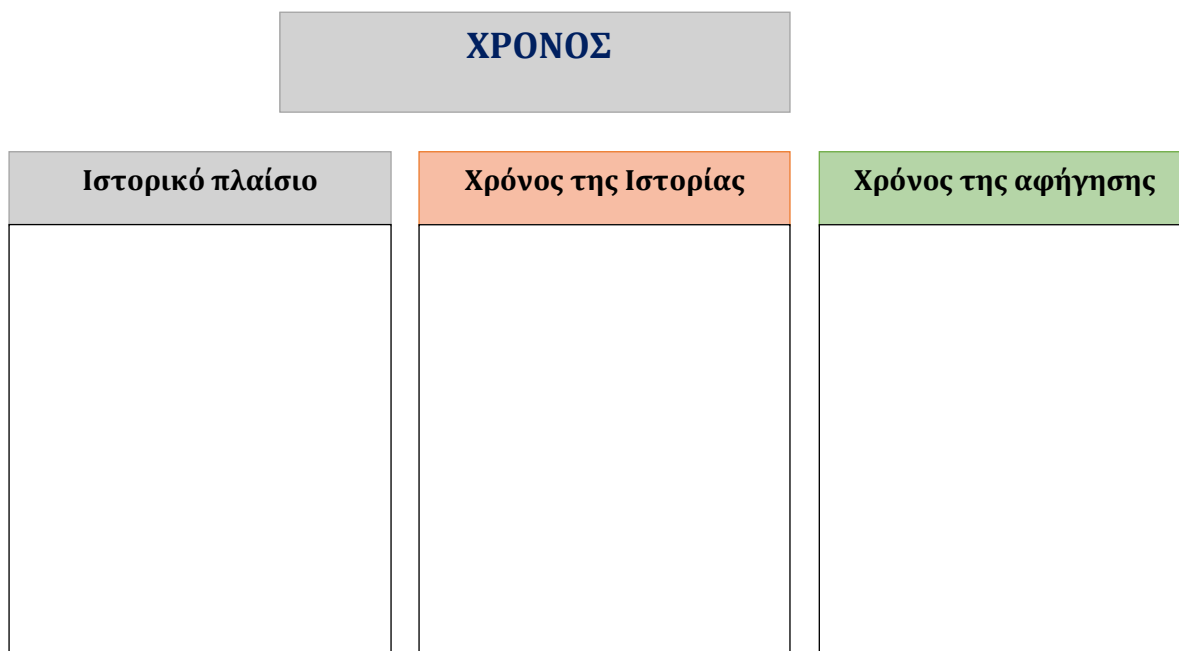

2. Τόπος (αναφορές στο κείμενο):

.....
.....

⁶ Στην εφαρμογή της διδακτικής πρότασης, ανάλογα με το επίπεδο του τμήματος, μπορεί να γίνει επιλογή των ερωτήσεων που οι μαθητές/τριες θα κληθούν να καταγράψουν σε φύλλο εργασίας. Επισημαίνεται ότι οι απαντήσεις του φύλλου εργασίας βρίσκονται στην ηλεκτρονική παρουσίαση για την παρούσα διδακτική πρόταση.

3. Ο Χρόνος (με αναφορές στο κείμενο)

4. Οι ενότητες του κειμένου:

Α' ενότητα: .....

Β' ενότητα: .....

5. Εντοπίστε τις νοηματικές αντιθέσεις στην πρώτη πρόταση της Β' ενότητας του κειμένου.

Όμως ένα μπουλούκι εντόπιοι τουρίστες φάνηκε να μπαίνει μέσα στον ιερό περίβολο.

Προϊδεασμός

.....

.....

.....

.....

Θανάσης Βαλτινός, «Ο Παναγιώτης»

(σελ.312)

Το διήγημα προέρχεται από τη συλλογή δώδεκα διηγημάτων του Θανάση Βαλτινού, *Θα βρείτε τα οστά μου υπό βροχήν*, που εκδόθηκε το 1992, με θέματα τον πόλεμο, τον θάνατο, τον έρωτα, τον μισεμό. Στη συλλογή αυτή η φύση δίνει τη μόνη ελπίδα για ζωή. Το διήγημα «Ο Παναγιώτης», προβάλλει ως υπόμνηση και απολογισμός του κόστους του πολέμου στον άνθρωπο. Στην πρώτη δημοσίευσή του έφερε τον υπέρτιτλο «Ένα βιογραφικό σημείωμα».

6. Χαρακτηριστικά της πεζογραφίας της Β΄ Μεταπολεμικής Γενιάς

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Λεξιλόγιο

-κοπανώντας χαλίκι: αναφέρεται στα Τάγματα Εργασίας στα οποία οδηγούνταν οι αιχμάλωτοι του τουρκικού στρατού κατά τη διάρκεια της μικρασιατικής εκστρατείας.

-Πάρκινσον: νόσος του κεντρικού νευρικού συστήματος, που εμφανίζεται με ποικίλα συμπτώματα.

-Σαγγάριος: ποταμός της Τουρκίας που πηγάζει στο οροπέδιο της Ανατολίας.

-κάμποτο: χοντρό, βαμβακερό ύφασμα

-Κόκκινη Μηλιά: τοπωνύμιο που απαντάται στη λαογραφική παράδοση. Αναφέρεται ως ο τόπος καταγωγής των Τούρκων.

Σύμφωνα με την παράδοση, μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, οι Έλληνες, στην προσπάθειά τους να παρηγορηθούν για τη μεγάλη συμφορά τους, πίστευαν ότι κάποτε ο μαρμαρωμένος βασιλιάς, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος, θα ανασταινόταν για να ξεπλύνει το στίγμα της τουρκικής κατάκτησης και θα καταδίωκε τους Τούρκους στην Κόκκινη Μηλιά, δηλαδή στο έσχατο καταφύγιό τους. Σύμφωνα με τον Νικόλα Πολίτη, η περιοχή αντιστοιχεί στο «Μονοδένδριον», που βρίσκεται στα σύνορα της Περσίας.

-θέλημα: μικρή, ασήμαντη δουλειά, εξυπηρέτηση

-ατσίδας: πανούργος

-αλάνι: αλητόπαιδο

-εξ αγχιστείας: στενή συγγένεια όχι εξ αίματος

-σερνικοβότανο: βότανο του οποίου το αφέψημα θεωρείται κατά τη λαϊκή παράδοση φάρμακο που ευνοεί τη γέννηση αρσενικών παιδιών.

-τραυλίζω: παρουσιάζω δυσκολία στην άρθρωση των λέξεων

-Στρατηλάτης, ο γιος του Αητού: ο βασιλιάς Κωνσταντίνος ο Α΄, 1913-1917 και 1920-1922, του αποδόθηκε το προσωνύμιο «γιος του Αητού» από τους βασιλόφρονες, κυρίως, οπαδούς του.

7. Οι σταθμοί της ζωής του ήρωα (Παναγιώτη):

- α.....
- β. ....
- γ. ....
- δ. ....
- ε. ....
- στ. ....

Εναλλαγή σαφών και μη σαφών αναφορών στον χρόνο.

Ο χρόνος της ιστορίας

.....
.....

8. Βασικός άξονας συνανάγνωσης των δύο κειμένων, «†13-12-43» και «Ο Παναγιώτης»

9. Συμπλήρωση πίνακα

1. Σχολιάστε τη στάση και τα συναισθήματα των αφηγητών απέναντι στους ήρωες και τεκμηριώστε τις απαντήσεις σας με χωρία από τα κείμενα (σημείο Β στον πίνακα).
2. Με βάση τα χωρία που εντοπίσατε, να γράψετε τα ρηματικά πρόσωπα, τις βασικές αφηγηματικές τεχνικές και τον τρόπο εστίασης σε κάθε κείμενο. Ποια είναι η λειτουργία τους; (σημεία Γ και Δ και Ε στον πίνακα)

	«†13-12-43», Γ. Ιωάννου	«Ο Παναγιώτης», Θ. Βαλτινού
	Βασικοί άξονες συνανάγνωσης:	
	Θυσία, εκτέλεση	Συμμετοχή στον πόλεμο ως στρατιώτης
	Ηρωισμός vs αντιηρωική εποχή	
A.	<p>– Στάση ντόπιων τουριστών απέναντι στην εκταφή των οστών και τους αγωνιστές του ΕΑΜ</p> <p>α.....</p> <p>β. ....</p> <p>γ. ....</p> <p>δ.....</p> <p>–Στάση του κράτους:</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>–Στάση της κοινωνίας απέναντι στον Παναγιώτη</p> <p>α. ....</p> <p>β. ....</p> <p>–Στάση του κράτους απέναντι στον Παναγιώτη</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
B.	<p>–Τα συναισθήματα του αφηγητή</p> <p>α. ....</p> <p>.....</p> <p>β.....</p> <p>.....</p>	<p>–Τα συναισθήματα του αφηγητή</p> <p>α.....</p> <p>.....</p>

	<p>γ.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>δ.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>ε.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>στ.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>ζ. ....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	
Γ.	<p style="text-align: center;">Αφηγηματικές τεχνικές</p> <p>α. ....</p> <p>β. ....</p> <p>γ. ....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p style="text-align: center;">Αφηγηματικές τεχνικές</p> <p>α. ....</p> <p>β. ....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
Δ.	<p>Είδος αφήγησης με βάση το περιεχόμενο</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>Είδος αφήγησης με βάση το περιεχόμενο</p> <p>.....</p> <p>.....</p>

Ε.	Ύφος	Ύφος
	.....	.....

10. Εξηγήστε τον κοινό θεματικό άξονα που παρουσιάζουν τα δύο πιο κάτω αποσπάσματα με τα διηγήματα «Ο Παναγιώτης», Θ. Βαλτινού και «†13-12-43», Γ. Ιωάννου.

α. «Και οι αγωνισταί και χήρες των σκοτωμένων κι ορφανά παιδιά τους, κι εκείνοι οπού θυσιάζουν τους δικούς τους σ' τα δεινά της πατρίδος, ας γκεζερούν εις τους δρόμους ξυπόλυτοι και ταλαιπωρημένοι κι ας λένε ψωμάκι» «Απομνημονεύματα», Γ. Μακρυγιάννη

β.[...] Να μιλήσω για ήρωες να μιλήσω για ήρωες: ο Μιχάλης που έφυγε μ' ανοιχτές πληγές απ' το νοσοκομείο ίσως μιλούσε για ήρωες όταν, τη νύχτα εκείνη που έσερνε το ποδάρι του μες στη συσκοτισμένη πολιτεία, ούρλιαζε ψηλαφώντας τον πόνο μας~ «Στα σκοτεινά πηγαίνουμε, στα σκοτεινά προχωρούμε...»
Οι ήρωες προχωρούν στα σκοτεινά.

Λίγες οι νύχτες με φεγγάρι που μ' αρέσουν.

Cava dei Tirreni, 5 Οκτωβρίου '44

Γ. Σεφέρη, «Ο Τελευταίος Σταθμός»

.....

.....

.....

.....

.....

Εισηγήσεις ερωτήσεων για κατ' οίκον εργασίες:

1. Καταγράψτε τις ενδείξεις για το ιστορικό γεγονός της ομαδικής εκτέλεσης των 1200 Καλαβρυτινών που υπάρχουν στο κείμενο του Γ. Ιωάννου «†13-12-43».
2. Παρουσιάστε και αιτιολογήσετε τη στάση του αφηγητή στο «†13-12-43» απέναντι στους ντόπιους τουρίστες.
3. Γράψετε την οπτική γωνία από την οποία ο αφηγητής παρακολουθεί τον Παναγιώτη στο ομώνυμο διήγημα του Θανάση Βαλτινού και διερευνήστε τα συναισθήματά του απέναντι στον ήρωα.
4. Αξιολογήστε τη στάση της κοινωνίας απέναντι σε αυτούς που προσέφεραν στην πατρίδα στα κείμενα «†13-12-43» και «Ο Παναγιώτης». Τεκμηριώστε με σχετικά χωρία από τα κείμενα. Γράψετε την απάντησή σας στον πίνακα, **σημείο Α**, στο φύλλο εργασίας.
5. Εντοπίστε και εξηγήστε **δύο τουλάχιστον** χαρακτηριστικά της Μεταπολεμικής Πεζογραφίας σε κάθε αφήγημα.
6. Παρουσιάστε συγκριτικά τη στάση του αφηγητή απέναντι στην ανακομιδή των οστών στο «†13-12-43» και απέναντι στον Παναγιώτη στο διήγημα «Ο Παναγιώτης» και προσδιορίστε το είδος της αφήγησης σε κάθε περίπτωση.
7. *Στα διηγήματα του Βαλτινού, ο συγγραφέας, αφηγητής και ήρωες αλληλοεπικαλύπτονται. Συχνά βλέπουμε τον συγγραφέα-αφηγητή που είναι παρατηρητής να εμπλέκεται στη δράση. Αρέσκει να δανείζει στους ήρωές του δικά του βιογραφικά στοιχεία.*
Πώς τεκμηριώνεται η θέση αυτή στο διήγημα «Ο Παναγιώτης» του Θανάση Βαλτινού;
8. Υποστηρίζεται ότι η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Γιώργος Ιωάννου χαρακτηρίζεται από λιτότητα, συνεχείς υπαινιγμούς, ελλειπτικές εκφράσεις ή αποσιωπήσεις. Τεκμηριώστε τη θέση αυτή με χωρία από το κείμενο. Γιατί νομίζετε ότι ο συγγραφέας χρησιμοποιεί αυτά τα μέσα; Η άποψη αυτή μπορεί να ισχύσει και για τη γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Θανάσης Βαλτινός στο διήγημα «Ο Παναγιώτης»; Τεκμηριώστε την απάντησή σας με στοιχεία από το κείμενο.
9. Να συγκρίνετε το ύφος στα δύο διηγήματα, «Ο Παναγιώτης», Θανάση Βαλτινού και «†13-12-43», Γιώργου Ιωάννου.
10. Στα δύο διηγήματα, «†13-12-43» Γιώργου Ιωάννου και «Ο Παναγιώτης», Θανάση Βαλτινού εμφανίζεται το στοιχείο του θανάτου. Ποιες διαστάσεις λαμβάνει στα δύο κείμενα; Αιτιολογήστε την απάντησή σας με στοιχεία από τα κείμενα.

Προαιρετικές δραστηριότητες⁷

1. Σε κείμενο που να μην υπερβαίνει τις 250 λέξεις γράψετε τις σκέψεις και τα συναισθήματά σας για τη στάση των ντόπιων τουριστών κατά την ανακομιδή των οστών στο «†13-12-43».
2. Δίνεται απόσπασμα από το πεζογράφημα του Γ. Ιωάννου «†13/12/43», σ. 277: «Μου 'ρθε ... υποκείμενα». Μετατρέψτε την πρωτοπρόσωπη αφήγηση σε τριτοπρόσωπη. Ποιες αλλαγές παρατηρείτε ως προς το ύφος του κειμένου;
3. Δίνεται απόσπασμα από το διήγημα του Θανάση Βαλτινού: «Ένας κομματάρχης ... κατώι». Γράψετε ξανά το κείμενο προσθέτοντας διαλόγους, όπου είναι εφικτό. Διαβάστε το κείμενο που γράψατε και συγκρίνετε το ύφος του με το ύφος του κειμένου, όπως το έγραψε ο Θανάσης Βαλτινός.
4. Αποδώστε εικαστικά σκηνές εμπνευσμένες από τα δύο κείμενα, «Ο Παναγιώτης», Θ. Βαλτινού και «†13/12/43», Γ. Ιωάννου.
5. Παρουσιάστε την επίσκεψη των ντόπιων τουριστών στον τόπο ομαδικής εκτέλεσης στα Καλάβρυτα, στο πεζογράφημα «†13/12/43» του Γ. Ιωάννου, ως σύντομη είδηση σε μονόστηλο εφημερίδας. Συγκρίνετε το κείμενο που γράψατε με το κείμενο του Γ. Ιωάννου ως προς το ύφος, την οπτική γωνία παρουσίασης των γεγονότων, τον τρόπο γραφής.
6. Να συγκρίνετε το πιο κάτω απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Ζωρζ Σαρή, «Όταν ο ήλιος ...» με το διήγημα του Γ. Ιωάννου, «†13/12/43», ως προς τα ακόλουθα:
  - α. τον ιστορικό και τον αφηγηματικό χρόνο
  - β. τις αφηγηματικές τεχνικές
  - γ. το ήθος των ανθρώπων για τους οποίους γίνονται αναφορές

«Εδώ στην Ελλάδα πρέπει να μείνουμε και ν' αγωνιστούμε. Κάθε αγωνιστής και από ένα κτύπημα στον εχθρό». Από τα ξημερώματα παίρνουμε τους δρόμους. Κουβαλάμε προκηρύξεις, παράνομες εφημερίδες, για να τις μοιράσουμε μόλις σκοτεινιάσει. Με χίλιες προφυλάξεις μαζεύομαστε στα σπίτια και συνεδριάζουμε, συζητάμε, αποφασίζουμε αν θα γίνει ή αν δε θα γίνει η απεργία, αν θα βγούμε να φωνάξουμε στους δρόμους, τι θα γράψουμε πάνω στους άσπρους τοίχους της Αθήνας μας. Τα τσακάλια οι Γερμανοί ουρλιάζουν το θάνατο κι εμείς τον αψηφάμε. Απόψε, όταν θα πέσει η νύχτα, θα σκορπίσουμε μέσα στην πόλη για να γράψουμε τα συνθήματά μας, για να μοιράσουμε τις προκηρύξεις.

Ζωρζ Σαρή, *Όταν ο ήλιος ....* (απόσπασμα)

---

⁷ Οι ασκήσεις μετασχηματισμού της γνώσης που προτείνονται αποσκοπούν στην εμπέδωση της γνώσης και μπορούν να δοθούν και ως πρόσθετες στο πλαίσιο της διαφοροποίησης της κατ' οίκον εργασίας σε τάξεις μεικτής ικανότητας.

Άλλα ενδεικτικά κείμενα για συνανάγνωση με το «†13-12-43» του Γιώργου Ιωάννου

A. Το διήγημα του Γιώργου Ιωάννου «†13-12-43» μπορεί να συναναγνωσθεί με το διήγημα του ίδιου του πεζογράφου «Πώς εξοντώθηκε ο Ταμανάκιας» ως προς:

- α. τον τρόπο με τον οποίο οι αφηγητές παρουσιάζουν το κράτος και την κοινωνία,
- β. τη στάση του αφηγητή απέναντι στον Ταμανάκια με τη στάση του αφηγητή απέναντι στο νεκρό αγόρι,
- γ. τις τεχνικές αφήγησης και το είδος του αφηγητή,
- δ. τα στοιχεία ρεαλισμού.

Γιώργου Ιωάννου, «Πώς εξοντώθηκε ο Ταμανάκιας»

Ήταν τόση παντού η ερημιά, όταν γύριζα απ' το εστιατόριο τα βράδια, ώστε έκλεινα τα μάτια απελπισμένος και βάδιζα έτσι στα τυφλά προς το σπίτι. Φόβος να τρακάρω πουθενά ή να με πατήσει αμάξι δεν υπήρχε. Κι άλλωστε τι με ένοιαζε πλέον; Το πρόσφατο κι ολότελα άδικο χτύπημα που είχα δεχτεί σκοτεινίαζε τα πάντα και μ' οδηγούσε από μόνο του στο ξεμπέρδεμα. Μα όταν ήταν να δρασκελίσω τις σιδηροτροχιές, αναγκαζόμουν ν' ανοίξω τα μάτια. Εξάλλου ακριβώς μετά βρίσκονταν ένα μπακαλικάκι που τα βράδια πουλούσε κρασί και μ' άρεζε να κοιτάζω στα κλεφτά τις όμορφες μα απλησίαστες για μένα συντροφικές που τα έπιναν. Αυτή ήταν η προτελευταία μεγάλη αμαρτία των είκοσι έξι χρόνων μου.

Κάτω απ' το παράθυρό μου πάντοτε ζάρωνε ο Ταμανάκιας. Ένας μεσήλικας ολότελα τυφλός, που μόλις άκουγε τα βήματά μου άρχιζε να φωνάζει για τσιγάρο. Άναβα ένα και του το 'δυνα. Πέρα στην Πίνδο άστραφτε συνήθως. Έκλεινα τα παντζούρια κι έπαυε κι αυτό να υπάρχει. Ο Ταμανάκιας σιγοτραγουδούσε, λαγοκοιμόταν, παραμιλούσε. Λίγα πράγματα υπήρχαν γι' αυτόν. Σαν άκουγε νέα βήματα χτυπούσε το μπαστούνι και φώναζε πάλι για τσιγάρο. Ήταν το μόνο πράγμα που ζητούσε. Συχνά έρχονταν παιδιά και με σατανικά αλλοιωμένη φωνή τού σιγοφώναζαν: «Ταμανάκια, θα πεθάνεις. Είμαι ο άγγελός σου». «Της μάνας σου το ...» απαντούσε εκείνος στριφογυρνώντας επικίνδυνα τη μαγκούρα του. Όταν το κακό παραγινόταν, έβγαινα κι εγώ στο παράθυρο κι άρχιζα να φωνάζω. Μελετούσα αγρίως και τότε. Ο Ταμανάκιας μουρμουρίζοντας πήγαινε λίγο πιο πέρα. Είχε αδέρφια, είχε ξαδέρφια, είχε συγγενείς, κανένας δεν τον έβαζε στο σπίτι του. Ορισμένοι μάλιστα απ' αυτούς, όπως είχα μάθει, ανήκαν στους τύπους εκείνους που πονούν για όλη την ανθρωπότητα — φτάνει μονάχα να μη βρεθεί συγκεκριμένη περίπτωση μπροστά τους. Ο τυφλός χέζονταν και κατουρούσε πάνω του. Χειμώνα καλοκαίρι έμενε στο δρόμο. Το χιόνι μέχρι που τον κουκούλωνε πολλές φορές. Οι Γερμανοί σκοποί κατ' επανάληψη τον είχαν πυροβολήσει, μα αυτός τραβούσε άτρωτος κι απτόητος με το μπαστούνι. Ο δεσπότης ενδιαφέρθηκε κάποτε για λίγο. Ήταν όμως δύσκολη η περίπτωσή του και τον παράτησε. Είχε σοβαρότερες ασχολίες. Άλλωστε ήταν πασίγνωστο πως απ' το κεφάλι του τα είχε πάθει όλα ο Ταμανάκιας, απ' το πολύ κρασί. Δεν ήταν εκ γενετής τυφλός. Έπεσε μια νύχτα μεθυσμένος μες τα οξέα του βυρσοδειψείου του και κάρηκαν οι κόρες των ματιών του.

Μονάχα η κόρη της νοικοκυράς μου, μια γενναία κοπέλα, είχε το κουράγιο πότε πότε να τον ζυγώνει. Τον έλουζε στο πλυσταριό, τον ξύριζε και τον άλλαζε. Αυτός τής έδινε χίλιες ευχές. Είχε παράλυτο αδερφό αυτή και ήξερε. Κι ο πατέρας της, χρόνια κατάκοιτος, μόλις που είχε πεθάνει. Μου είχαν χαρίσει μάλιστα την ομπρέλα του συχωρεμένου. Με συγκινητική λεπτότητα με βλέπαν σα διάδοχό του. Αποδείχτηκα ανάξιος.

Όσο όμως το καλοκαίρι εκείνο βάθαινε, τόσο παραγίνονταν ο Ταμανάκιας. Βρωμούσε πολύ περισσότερο και δεν άλλαζε, όπως πρώτα, ανάλογα με τον ήλιο θέση. Η ζέστα ολοένα κι ανέβαινε· είχε φτάσει τους σαράντα τρεις βαθμούς. Εμάς και το Αγρίνιο μάς ανάφερναν πλέον οι εφημερίδες όλης της χώρας. Δεν ήμασταν και τόσο δυστυχισμένοι, όσο θα νόμιζε κανείς.

Ένα πρωινό ο μακαρίτης βρέθηκε καθισμένος δίπλα στο ρέμα. Θα είχε περπατήσει τη νύχτα κατακεί. Τον πρόσεξα μέσα στους πρωινούς αχνούς που είχε αρχίσει να βγάζει το ρέμα. Η μέρα προμηνύονταν ακόμα πιο θερμή. Μια ασυνήθιστη κίνηση υπήρχε στα γύρω παράθυρα και τους εξώστες. Σαν πολύ ξεχνιόντουσαν οι νοικοκυρές μετά το τίναγμα. Δυο τρεις μπαμπόγριες είχαν λάβει θέση κιάλας στα κατώφλια της αντικρινής όχθης και παρατηρούσαν ακίνητες τον Ταμανάκια, που καθισμένος σε μια πέτρα κουνιότανε μπρος πίσω σαν ιεροψάλτης. Μια παρέα παιδιά στέκονταν κάτω από ένα δέντρο κοιτάζοντας τον τυφλό ζητιάνο μέσα σε τόσο απόλυτη σιγή που θαρρείς και παρακολουθούσαν ιεροτελεσσία. Ο ήλιος στο μεταξύ άναβε και κόρωνε. Ο μπακάλης κάθε τρεις και λίγο έβγαινε και κοίταζε προς τον Ταμανάκια. Το ίδιο έκαμνε κι ο μανάβης. Δεν έλεγαν τίποτε μεταξύ τους, μα αλληλοκοιταζόντουσαν συνωμοτικά. Δεν ακούγονταν καθόλου φωνές ή κρότοι. Όλοι τους είχαν ξαφνικά σωπάσει, λες και προσπαθούσαν να μην τους πάρει είδηση κάποιος. Το όργανο της τάξεως πέρασε κορδωμένο κι αργοπερπάτητο τραβώντας κάτω απ' τις παχιές σκιές για την Αγία. Έχει καλά κοριτσόπουλα σ' αυτό το προάστιο. Κρίμα που έλειπε η κοπέλα του σπιτιού μας. Αυτή ήταν γενναιόψυχη και κάτι θα έκαμνε για να τον σώσει. Μα ήταν αργά πια. Ο Ταμανάκιας θα 'πρεπε να έχει αρχίσει να ψήνεται. Κατά το μεσημέρι έγειρε κι ύστερα κύλησε από την πέτρα. Αμέσως υψώθηκε ένας αλαλαγμός: «έπεσε, έπεσε, πεθαίνει!» Γέμισαν στη στιγμή τα λιακωτά και τα παράθυρα. Οι μαγαζάτορες βγήκαν με κρυφό χαμόγελο στο δρόμο. Κανένας δε ρωτούσε ποιος έπεσε ή ποιος πεθαίνει. Όλοι τους ήξεραν.

Τότε δυο τρεις έφεραν μια ψάθα. Πλησίασαν τον Ταμανάκια και σπρώχνοντάς τον με κάτι ξύλα για να μη μιανθούν, τον κύλησαν πάνω στην ψάθα και τον κουβάλησαν έτσι στο μέρος της σκιάς. Τον άφησαν έξω ακριβώς απ' το ταβερνάκι. Μια όμορφη πέτρα βρέθηκε για προσκέφαλο. Ψυχομαχούσε. Του έριξαν έναν κουβά νερό. Κάτι επαναλάμβανε μπερδεμένα. Στέκονταν γύρω γύρω και τον παρατηρούσαν ψυχρά, όλο περιέργεια. Όταν τέλος ξεψύχησε, όλοι έκαναν με ανακούφιση το σταυρό τους. Αμέσως όμως μετά τα σταυροκοπήματα τον άρπαξαν με την ψάθα και τον ξαναπήγαν δίπλα στο ρέμα. Τώρα που είχε πεθάνει θα τον εγκατέλειπαν, λέει, οι αναρίθμητες ψείρες του. Όλα τα ξέρανε, τέλος πάντων. Ορισμένοι τουλάχιστον σου δημιουργούσαν τη φριχτή υπόνοια πως όλα αυτά τα είχαν ξανακάνει.

Τον έθαψαν σχεδόν αμέσως. Δεν ξέρω λεπτομέρειες. Το απόγευμα το 'βαλα στα πόδια. Πήρα το λεωφορείο και πήγα στην Πόρτα Παναγιά. Είναι μια σκιερή βυζαντινή εκκλησία μέσα σ' ένα μεγάλο ρέμα. Πάντα τη θυμάμαι, όταν καίγομαι απ' τον πυρετό. Έκλαψα καμπόσο κι όχι μονάχα για τους άλλους. Είχα φερθεί και πάλι άναντρα. Δείλιασα να εναντιωθώ στην κτηνωδία. Παρέμεινα πάλι ένας υπομονετικός θεατής, εξίσου όμως υπεύθυνος.

Και να πάρει η οργή δεν ήταν η πρώτη φορά που τύχαινε να είμαι μάρτυρας σε πλάγιο ξεμπερδεμα γερασμένου ατόμου. Ακόμα απ' την πρώτη χρονιά που βρέθηκα στην επαρχία έγινε ένα παρόμοιο περιστατικό στο χωριατόσπιτο όπου νοίκιαζα ένα δωμάτιο. Βέβαια, στην περίπτωση εκείνη το πράγμα το πήρα είδηση πολύ αργά, γι' αυτό κι οι τύψεις μου ήταν ολιγότερες. Άλλωστε μάνα τους και γιαγιά τους ήταν η γριά που με τόση μαεστρία εξοντώθηκε ώστε δε μου 'πεφτε και πολύς λόγος. Ούτε και μπορούσε να καταγγελλεί το γεγονός —πού άραγε;— γιατί ήταν κάτι το άπιαστο. Αυτοί τότε έκαναν το εξής: υποχρέωναν την σχεδόν κατάκοιτη γριά να βγαίνει απ' το ολόζεστο δωμάτιο οποιαδήποτε ώρα της μέρας ή της νύχτας και να πηγαίνει μες στην παγωνιά στο αποχωρητήριο της αυλής προς νερού της. Καθίκι με κανένα

τρόπο δεν της επέτρεπαν να χρησιμοποιήσει, μολονότι τους παρακαλούσε κλαίγοντας. Και να ήταν τίποτε παστρικό το σπίτι τους, πάει στο διάολο. Βρωμούσαν κι έζεχναν τα πάντα εκεί μέσα. Όπως ήταν φυσικό στα πολλά τα χιόνια η γριά άρπαξε μια γερή πούντα και πολύ γρήγορα τα τίναξε. Της έκαναν μια κηδεία με όλους τους τύπους. Μέχρι και μοιρολόγια τής τραγούδησαν. Φύλαγα κλειδωμένος στο δωμάτιό μου. Το πράγμα έμαθα πως σχολιάστηκε. Σε λίγες μέρες τα 'κανα χειρότερα. Ξεχάστηκα κι έβαλα στο γραμμόφωνο έναν δίσκο. Οπότε βλέπω ξαφνικά την εγγονή να ορμάει στο δωμάτιό μου και να σταματάει απότομα το γραμμόφωνο. «Έχουμε πένθος», μου φώναξε με απερίγραπτη κακία. Τί να της πει κανένας;

Γυρνώντας το βράδυ απ' την Πόρτα Παναγιά βρήκα μια νυχτερίδα να φτεροκοπάει μέσα στο σπίτι. Ανοίξαμε όλα τα παράθυρα, μα αδύνατο να φύγει. Πήρα την ταβανόσκουπα και την κυνηγούσα. Σχεδόν προτού κάνω την κίνηση, αυτή άλλαζε δρόμο. Τελικά μόνο απ' τον αέρα της σκούπας κουράστηκε και έπεσε. Ψυχομαχούσε στα χέρια μου το φτερωτό ποντικάκι, που τόσο δε θέλει τον ήλιο. Την άλλη μέρα η κοπέλα του σπιτιού την πήγε σε μια μάγισσα που έκαμνε τυχερά φυλαχτά. «Η νυχτερίδα έπρεπε να είναι ζωντανή και όχι ψόφια» είπε η μάγισσα. Την πετάξαμε κι αυτήν μέσα στο ρέμα. Λυπήθηκα για το φυλαχτό. Τα είχα εντελώς χαμένα τότε και πιανόμουν απ' τα μαλλιά μου.

Σε λίγες μέρες κατόρθωσα να φύγω απ' την τόσο αγνή ελληνική επαρχία. Όλα μου ήρθαν ξαφνικά πιο βολικά. Όχι όμως και για την κοπέλα που άφησα πίσω μου. Αυτή απ' τη γνωστή ανίατη αρρώστια σε λίγους μήνες έσβησε.

Γιώργος Ιωάννου, *Η σαρκοφάγος. Πεζογραφήματα*, Αθήνα, Κέδρος, 1988, σσ. 122-126.

B. Το πεζογράφημα του Γιώργου Ιωάννου «†13-12-43» μπορεί να συναναγνωσθεί με το ομότιτλο ποίημα του Μανόλη Αναγνωστάκη ως προς:

- α. το θέμα
- β. την ψυχολογική κατάσταση του ποιητικού υποκειμένου και του αφηγητή
- γ. τα χρονικά επίπεδα
- δ. το ύφος

Μανόλη Αναγνωστάκη, «13-12-43»

Θυμάσαι που σου 'λεγα: όταν σφυρίζουν τα πλοία μην είσαι στο λιμάνι.
Μα η μέρα που έφευγε ήτανε δικιά μας και δε θα θέλαμε ποτέ να την αφήσουμε.
Ένα μαντίλι πικρό θα χαιρετά την ανία του γυρισμού
Κι έβρεχε αλήθεια πολύ κι ήτανε έρημοι οι δρόμοι
Με μια λεπτήν ακαθόριστη χινοπωριάτικη γεύση
Κλεισμένα παράθυρα κι οι άνθρωποι τόσο λησμονημένοι
- Γιατί μας άφησαν όλοι; Γιατί μας άφησαν όλοι;

Κι έσφιγγα τα χέρια σου

Δεν είχε τίποτα τ' αλλόκοτο η κραυγή μου.

... Θα φύγουμε κάποτε αθόρυβα και θα πλανηθούμε

-Μες στις πολύβοες πολιτείες και στις έρημες θάλασσες 10

Με μιαν επιθυμία φλογισμένη στα χείλια μας
Είναι η αγάπη που γυρέψαμε και μας την αρνήθηκαν.

Ξεχνούσες τα δάκρυα, τη χαρά και τη μνήμη μας
Χαιρετώντας λευκά πανιά π' ανεμίζονται.
Ίσως δε μένει τίποτ' άλλο παρά αυτό να θυμόμαστε. 15

Μες στην ψυχή μου σκιρτά το εναγώνιο Γιατί,
Ρουφώ τον αγέρα της μοναξιάς και της εγκατάλειψης
Χτυπώ τους τοίχους της υγρής φυλακής μου και δεν προσμένω απάντηση
Κανείς δε θ' αγγίξει την έκταση της στοργής και της θλίψης μου.

Κι εσύ περιμένεις ένα γράμμα που δεν έρχεται 20
Μια μακρινή φωνή γυρνά στη μνήμη σου και σβήνει
Κι ένας καθρέφτης μετρά σκυθρωπός τη μορφή σου
Τη χαμένη μας άγνοια, τα χαμένα φτερά.

Γ. Το πεζογράφημα του Γιώργου Ιωάννου «†13-12-43» μπορεί να συναναγνωσθεί με το διήγημα του Τάκη Χατζηαναγνώστου, «Ένας πολίτης ελεεινής μορφής» ως προς:

- α. το θέμα της πολιτικοποίησης και της αδράνειας των ενεργών δημοκρατικών πολιτών
- β. τις αφηγηματικές τεχνικές
- γ. τον τύπο του αφηγητή

Τάκη Χατζηαναγνώστου, «Ένας πολίτης ελεεινής μορφής»

Βράδιαζε. Τα πρώτα σκότη κατέβαιναν αναπότρεπτα απ' τον ουρανό. Αισθάνθηκε σα να τον πίεζαν στο στήθος. Χώθηκε μέσα στα πλήθη, έψαχνε. Απ' τις ομιλίες δίπλα του, απ' τις κραυγές, απ' τα μεγάφωνα, καταλάβαινε διάχυτη μιαν αόριστη ανησυχία παντού, μες στις καρδιές, πάνω απ' τα κεφάλια, πάνω απ' τις στέγες, έξω απ' τα κάγκελα, σ' όλη την πολιτεία. Ω, ναι, όλη η πολιτεία' πρέπει τώρα νά 'ιωθε να τη διαπερνά απ' άκρη σ' άκρη της αυτό το ανατρίχιασμα της φρίκης για κάτι σκοτεινό κι ανεξιχνίαστο, που τό 'φερναν μυστηριακά στα φτερά τους οι στιγμές, καθώς έρχονταν μια-μια απ' το βάθος του χρόνου. Βιάστηκε. Έπρεπε να βρεθεί το γρηγορότερο κοντά στα παιδιά. Έσπρωξε, τον έσπρωξαν, τρύπωσε, παρακάλεσε. Οι γιοι του, πουθενά. Έφτασε κοντά στην κεντρική πύλη.

— Πατέρα!

Σκίρτησε, ανοιγόκλεισε τα μάτια, γύρισε αριστερά, δεξιά. Τέλος τους είδε ανεβασμένους απάνω στα σιδερένια κάγκελα της πύλης, στην κορφή, ωραίους, με τα πρόσωπα όλο φως, με τα νεανικά κορμιά τεντωμένα, έτοιμα να σπάσουν θαρρείς απ' την έξαρση των τρυφερών χυμών.

— Ανέβα κι εσύ!

Η καρδιά του τινάχτηκε από μέσα του. «Κι εγώ!...». Πήδησε. Τ' άλλα σκαρφαλωμένα παιδιά τού 'καναν τόπο. Ανέβηκε. Γραπώθηκε απ' τα σίδερα. Αγκάλιασε τ' αγόρια του. Άρχισε να κραυγάζει κι αυτός μαζί τους, να τραγουδά, να χειρονομεί. Ελευθερία! Ελευθερία! Τι πυρετός! Θάλασσα ο λαός απ' έξω. Πήχτρα οι δρόμοι. «Θα μας επιτεθούν; Ποιοι; Από πού;» Ανάστα ο Κύριος! Να η δόξα του ανθρώπου!

Ξαφνικά...

Ναι, ήταν τόσο ξαφνικά, που δεν καλοκατάλαβε αμέσως κανείς. Όμως ήταν γεγονός ότι για μια στιγμή η θάλασσα του λαού απ' έξω, στις λεωφόρους και τους δρόμους, συνταράχτηκε, σα να πέρασε από πάνω της αόρατο δρολάπι. Άξαφνη απορία άστραψε στα μάτια. Ύστερα η απορία έγινε ζωντανά ερωτηματικά, που πήδησαν από χείλια σε χείλια, χωρίς ωστόσο να τους απαντήσει κανείς. Οι άνθρωποι κοιτάχτηκαν. Και πριν προλάβουν να συνεννοηθούν έσκασε η πρώτη δακρυγόνα βόμβα ανάμεσά τους. Τρόμαξαν. Ο κρότος, η σύγχυση, ο καπνός, έφεραν τα πρώτα σημάδια ενός απρόσμενου πανικού. Οι μάζες ανασάλεψαν, κινήθηκαν βίαια. Οι βόμβες άρχισαν να πέφτουν βροχή. Οι καπνοί έπνιξαν τον κόσμο. Οι κραυγές και τα ουρλιαχτά ανέβαιναν ως τον ουρανό. Δάκρυα, δάκρυα παντού. Πόνοι στα μάτια. Ύπουλη παραφροσύνη. Αλαλαγμοί. Παρ' όλα αυτά, στα κάγκελα τα παιδιά τραγουδούσαν ολοένα και πιο δυνατά, ολοένα και πιο αγέρωχα. Νύχτωσε για καλά. Οι καπνοί έπνιγαν το λαιμό. Τα μεγάφωνα έδιναν οδηγίες για όσους είχαν προσβληθεί. Μες στις αυλές άναψαν δυνατές φωτιές. Οι φωτιές διώχνουν τα δηλητήρια. Πάνω στις κολόνες, πάνω 1 δρολάπι: δυνατή βροχή με αέρα, καταιγίδα, θύελλα στις σκεπές, πάνω στα δέντρα, πάνω στα κάγκελα, τα τραγούδια της λευτεριάς γίνονται πιο αποφασιστικά. Ο λαός απ' έξω οπισθοχωρεί, τραβιέται στις παρόδους. Μα σε λίγο ξαναβγαίνει, έρχεται κοντά, τραγουδεί κι αυτός μαζί με τα παιδιά. Καινούριες βόμβες. Καινούριοι καπνοί. Πιο δυνατές φωτιές. Πιο δυνατές φωνές. Μες στις αυλές λιποθυμούν πολλοί. Τους μεταφέρουν στα γρήγορα άλλοι στους κοντινούς θαλάμους. Ανάμεσά τους βρίσκονται πληγωμένοι άγνωστο από τι. Τα μεγάφωνα κάνουν έκκληση για γιατρούς, για φάρμακα. Η οργισμένη απελπισιά γίνεται ένα ζωντανό κύμα, τρέχει μέσα απ' τις καρδιές, τις λαμπαδιάζει, γίνονται οι καρδιές φλόγες που πηδούν ως τον ουρανό, κάνουν την απεραντοσύνη να φεγγοβολά.

Οι ώρες περνούν. Η μάχη, με τις φωνές και τα τραγούδια απ' τη μια, με τις βόμβες, το μίσος και τη λύσσα απ' την άλλη, συνεχίζεται. Η πόλη ολάκερη αγκομαχεί, βράζει. Οι δρόμοι της, τα σπίτια της, τα κτήριά της, ο αέρας της, ο ουρανός της βογκούν, γυρεύουν το δίκιο τους. Ώσπου ακούγεται από μακριά βαρύς ρόγχος μηχανών. Ο λαός σωπαίνει, αφουγκράζεται. Τα παιδιά σταματούν τα τραγούδια, αφουγκράζονται.

— Τι είναι; Μια ανώνυμη φωνή φωνάζει:

— Τα τανκς!

Έρχονται λοιπόν τα τανκς να περικυκλώσουν το κάστρο, να πολιορκήσουν τα τραγούδια και τις φωνές! Ας έρθουν να μετρηθούμε!

Ατσαλώνουν οι καρδιές. Γίνονται βουητό οι κραυγές. Οι κραυγές γίνονται γλώσσες από φλόγες. Και τα τραγούδια γίνονται τώρα μια στήλη από φως, που απλώνεται και χύνεται πάνω απ' τον κόσμο, και διαλύει τους καπνούς, και σκορπίζει τον πανικό, και θεμελιώνει μιαν απόφαση παρμένη μέσα στην καρδιά τούτης της φυλής πριν από αμέτρητους αιώνες.

«Θα μας επιτεθούν».

«Κι εμείς;»

«Θα πολεμήσουμε ως το τέλος!»

Ένα τεράστιο τανκς, σαν κολασμένο τέρας, φορτωμένο κανόνια και θανατική φωτιά, έρχεται και σταματά ακριβώς απέναντι στην κεντρική πύλη του κάστρου. Όλα σωπαίνουν μεμιάς. Η πολιτεία κρατά την αναπνοή της. Οι άνθρωποι κρατούν για μια στιγμή τους χτύπους της αναστατωμένης τους καρδιάς. Ακούγεται μια δυνατή φωνή από τηλεβόα:

— Παραδοθείτε!

Καμιά απόκριση, από πουθενά. Ξανά ο τηλεβόας:

— Παραδοθείτε! Αλλιώς θα χυθεί αίμα άδικα!

Τότε υψώθηκε απ' τα κάγκελα μια νεανική, παιδική σχεδόν φωνή:

— Είσαστε αδέρφια μας! Είμαστε όλοι αδέρφια! Δεν μπορείτε να μας χτυπήσετε. Το αίμα μας είναι αίμα δικό σας!

Την ίδια στιγμή μια φωνή άλλη, μια μεστή γυναικεία φωνή, απ' το πλήθος, πετάχτηκε μπροστά. Δεν πρόλαβε κανείς να την εμποδίσει. Όρμησε πάνω στο τανκς, το χτύπησε άγρια με τις γροθιές της, φώναξε:

— Ξυπνήστε! Είμαστε όλοι της ίδιας μάνας παιδιά! Κάνετε πίσω! Πίσω!

Η μηχανή μούγκρισε. Ποιος θα λογάριαζε τώρα μια πόρνη ενός ανώνυμου, μακρινού, συνοικιακού ισόγειου; Οι ερπύστριες σάλεψαν. Τα κανόνια υψώθηκαν. Το κάστρο συνταράχτηκε. Μα δε λύγισε. Πρώτη η γυναίκα άνοιξε το στόμα. Την ακολούθησαν αμέσως όλες οι καρδιές. Σ' όλα τα χείλια φούντωσε μεριάς ο Ύμνος της πατρίδας, που τίποτα δεν τη λύγισε ποτέ, από καταβολής κόσμου. Με το χέρι στο στήθος αυτός ο λαός, ακόμα κι αν πέρασαν από πάνω του λαίλαπες και καταιγίδες, κι αν καταξέσκισαν το κορμί του τσακάλια κι όρνια και θηρία κάθε λογής, αυτός ορκιζόταν: «Ελευθερία ή Θάνατος!...» Κι ο όρκος τούτος δεν ήταν λόγια μοναχά. Ήταν η ίδια η ψυχή του λαού, καμωμένη τραγούδι, βγαλμένη μέσ' απ' τα ιερά του κόκαλα.

Όστούσο οι μηχανές μήτε από ιστορία ξέρουν, μήτε από καρδιά. Οι ερπύστριες γύρισαν. Το άγριο τέρας, αναποδογύρισε τη γυναίκα, μάτισε την ασφαλτο, σκαρφάλωσε στο πεζοδρόμιο. Τα παιδιά, αλύγιστα, τραγουδούσαν ασταμάτητα μπροστά του, σκαρφαλωμένα σαν άγγελοι Θεού απάνω στα κάγκελα της πύλης. Μαζί τους πάντα κι εκείνος κι οι δυο του γιοι. Το τέρας μούγκρισε, πήρε φόρα, όρμησε. Η πύλη γκρεμίστηκε στο λεφτό, έγινε άμορφος σωρός, τσιμέντα, χώματα, σίδερα. Ο όλεθρος κι ο θάνατος πέρασαν από πάνω αδάκρυτοι, αλέθοντας πέτρες, τραγούδια και σάρκες.

Με την αύριο, όταν οι δυνάμεις της «εξουσίας» καθάριζαν τον τόπο της σφαγής απ' τα αίματα και τις άλλες ακαθαρσίες, βρήκαν μες στο σωρό ένα κομμάτι ξεσκισμένο σακακιού, με μίαν ανοιχτή τσέπη να χάσκει μπροστά στα βαριεστημένα τους μάτια. Μέσ' απ' αυτήν την τσέπη ξεμύτιζε ένα βρώμικο χαρτί. Το τράβηξαν, το εξέτασαν. Διάβασαν τούτα τα γράμματα, με μολύβι:

Καταγγέλλω

Καταγγέλλω τον εαυτό μου, που δεν ξύπνησα πιο μπροστά, που δεν ξεσηκώθηκα πιο μπροστά, ν' αντισταθώ στη βία και στον τρόμο.

Καταγγέλλω τον εαυτό μου, που υπήρξα ένας πολίτης ελεεινής μορφής.

11 Ιουνίου 1975

Βιβλιογραφία

1. Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γ' Γενικού Λυκείου, ΙΤΥΕ, Διόφαντος, 2012.
2. Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γ' Λυκείου, Βιβλίο Καθηγητή, ΟΕΔΒ, 2008.
3. Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων, ΟΕΔΒ, 2004.
4. Πυλαρινός Θ., 2003. *Για τον Βαλτινό-Κριτικά Κείμενα*, Λευκωσία, Αιγαίο.
5. Βαλτινός Θ., 1992. *Θα βρείτε τα οστά μου υπό βροχήν*, Αθήνα, Άγρα.
6. Μηλιώνης Χρ., 1991. *Με το νήμα της Αριάδνης*· Μεταπολεμική πεζογραφία. Ερμηνεία κειμένων. Αθήνα, Σοκόλης, 1991.
7. Κοκκινάκη Ν., 1992. *Γιώργος Ιωάννου: μια άλλη εκδοχή με αφορμή το αφήγημα: «†13-12-43» από τη συλλογή του «Για ένα φιλότιμο»*, Νέα Παιδεία, τχ. 62.
8. Πιερίδης Γ., 1978. *Ο καιρός της δοκιμασίας, Τα Τετράδια του Ρήγα*, Θεσσαλονίκη, σσ. 13-15.

Διαδικτυογραφία

1. Ψηφιοθήκη ΑΠΘ:
<https://digital.lib.auth.gr/help/?ln=el>
2. Μάρα Θεοδοσοπούλου, *Συλλογή διηγημάτων του Θανάση Βαλτινού· Μαστορική αφήγηση και πυκνή γλώσσα στο βιβλίο «Θα βρείτε τα οστά μου υπό βροχήν»*, Καθημερινή, 9 Μαρτίου 1993:
<https://digital.lib.auth.gr/record/12325/files/npa-2005-11953.pdf>
3. Δημοσθένης Κούρτοβικ, «Φτερά μπεκάτσας, φωνή αηδονιού», *Τα Νέα*, 22 Ιανουαρίου 1993:
<https://digital.lib.auth.gr/record/12894/files/npa-2005-12517.pdf>
4. Γιάννης Κουβαράς, *Τριαντάφυλλα για την ιστορία, Η εποχή*, 30 Μάϊου 1993, σ. 19:
<https://digital.lib.auth.gr/record/13367/files/npa-2005-12983.pdf>
5. Αναλυτικό Πρόγραμμα Λογοτεχνίας- Δείκτες Επιτυχίας και Επάρκειας:
http://www.schools.ac.cy/eyliko/mesi/Themata/logotechnia/analyti_ko_programma.html
6. Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος:
<http://www.dmko.gr/>
7. Θανάσης Βαλτινός-Η ζωή και το έργο του (ΕΡΤ):
<https://www.youtube.com/watch?v=R0pTRJFn19c>
8. Γιώργος Ιωάννου-ΕΡΤ:
<https://www.youtube.com/watch?v=AMDRkJTvMh4>
9. Μεταπολεμική Πεζογραφία -Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα:
http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/education/literature_history/search.html?details=104
10. Πολιτιστικός Θησαυρός της Ελληνικής Γλώσσας-Θανάσης Βαλτινός:

<http://www.potheg.gr/WriterDetails.aspx?id=7711471&lan=1>

11. *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας:*

http://e-logotexnia.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=31:1-&catid=10:1945-&Itemid=24